

Christina
Fogtmann

Videnskabelig medarbejder, ph.d., Danmarks
Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske
Sprogforandringsstudier, Københavns Universitet
fogtmann@hum.ku.dk

Åbne sider

Når følelser bliver afgørende – sprogtestning i samtaler om dansk statsborgerskab

I Danmark stiller vi en række krav til ansøgere der ønsker at opnå dansk statsborgerskab. Et af de krav vi stiller, er et sprogkrav. Indtil år 2002 var det politiet der skulle afgøre om en ansøger opfyldte det gældende sprogkrav. Sprogkravet havde i 2002 følgende ordlyd:

Det er en betingelse for naturalisation, at ansøgeren uden brug af omskrivninger eller andre sprog og med den accent, som er naturlig, kan deltage ubesværet i en almindelig samtale på dansk. (Cirkulære om dansk indfødsret ved naturalisation, nr. 90 af 16. juni 1999).

Efter en ansøger havde indgivet ansøgning om dansk statsborgerskab, blev vedkommende indkaldt til en samtale på politistationen. Samtalen omhandlede ansøgerens liv i Danmark og ansøgerens liv inden ankomsten til Danmark. På baggrund af samtalen skulle politiet vurdere om ansøgeren opfyldte det nævnte sprogkrav, og i slutningen af samtalen skulle politiet fortælle om han eller hun bestod sprogkravet og dermed kunne indstilles til optagelse på et lovforslag om indfødsrets meddelelse.

I foråret 2002 fik jeg i forbindelse med mit ph.d.-projekt tilladelse til på to danske politistationer at båndoptage sådanne samtaler. Udgangspunktet for min undersøgelse var at jeg fandt sprogkravet utydeligt. Det forekom mig aldeles uklart hvad det var en ansøger skulle kunne for at bestå sprogkravet.

I min afhandling har jeg således forsøgt at finde frem til hvornår politiet vurderer at en ansøger er i stand til at deltage ubesværet i en almindelig samtale på dansk og dermed opfylder kravene: Jeg har undersøgt hvilke samtalemæssige forhold der er karakteristiske for de samtaler hvor ansøgeren består, sammenlignet med de samtaler hvor ansøgeren ikke består. En sådan undersøgelse lærer os noget om hvordan dansk statsborgerskab tildeles, men den kan også have en mere generel relevans for sprogundervisningen: Undersøgelsen kan udpege samtalemæssige forhold der har

betydning for 'naive' sprogbrugerens opfattelse af hvornår andetsprogsbrugere overhovedet er i stand til at samtale.

Et af de forhold jeg i afhandlingen har sat fokus på, er ansøgerens grammatik. Jeg har undersøgt om de ansøgere der består sprogkravet, grammatisk performer på et højere tilegnelsesniveau end de ansøgere der ikke består sprogkravet. Mine analyser viser entydigt at der ikke findes en sådan sammenhæng; det er ikke nødvendigvis de ansøgere der taler dansk på de højeste tilegnelsesniveauer, der består sprogkravet. Flere af de ansøgere der taler dansk svarende til et lavt tilegnelsesniveau, består sprogkravet, mens flere af de ansøgere der taler dansk svarende til et højt tilegnelsesniveau, dumper sprogkravet.

Hvad er så afgørende for naturalisationssamtalernes udfald? Det er i svaret på dette spørgsmål at begrebet om den følelsesmæssige relation mellem de samtalende parter bliver relevant. Mine utallige gennemlytninger af naturalisationssamtalerne gav mig en oplevelse af at det der adskiller de besværede fra de ubesværede ansøgere, slet ikke er noget der knytter sig til ansøgerens samtaledeltagelse isoleret set. Det er i højere grad noget der knytter sig til forholdet mellem ansøgeren og politiet. Denne oplevelse førte til at jeg valgte at undersøge følgende: Kan der påpeges en systematisk sammenhæng mellem på den ene side den type følelsesmæssig relation der etableres mellem ansøger og politi, og på den anden side politiets vurdering af om ansøgeren består sprogkravet?

Følelser i testsituationer

I min afhandling har jeg ikke inddraget de samtalende parters redegørelser for hvordan de følte i naturalisationssamtalerne, men jeg har i stedet foreslået at følelser skabes i samtalerne af bestemte samtalemæssige fænomener, og at følelser derfor også kan udpeges på baggrund af en analyse af samtaler. Jeg har derfor begrænset mit studie af følelser til at dreje sig om følelser vedrørende den relation der opstår mellem de samtalende, dvs. de følelser de samtalende får i forhold til hinanden. Disse følelser mellem de samtalende specificerer jeg via begrebet "rapport", der beskriver en *følelse af forbundethed mellem samtalende*.

En grund til at jeg har valgt at arbejde med begrebet "rapport", er at det kan gøres til et fænomen der kan analyseres i samtaler. I psykologisk litteratur foreslås det at "rapport" etableres når de samtalende i samtalen konstruerer bl.a. følgende to komponenter: *positivitet* samt *gensidig opmærksomhed mod og involvering i hinanden*. I det følgende vil jeg gennem eksempler vise hvordan disse komponenter kan ses som konstruerede – eller ikke konstruerede – gennem forskellige verbale aktiviteter. Eksemplerne vælger jeg fra to forskellige naturalisationssamtaler. I den ene samtale, samtale A, består ansøgeren ikke sprogkravet, og i den anden samtale, samtale B, består ansøgeren sprogkravet. Jeg vil vise at konstruktionen af de to komponenter i højere grad foregår i den samtale hvor ansøgeren består, end i den samtale hvor ansøgeren ikke består.

I transskriptionerne anvendes følgende notationer:

(.) = pause <0.3 sekunder), () = uidentificerbar tale, hh = hørbar indånding
(1.0) = pause på ét sekund, [] = samtidig tale

Involveringskonstruktioner

I de samtaler hvor ansøgerne ikke består, er det karakteristisk at politiet kun stiller netop de spørgsmål som han eller hun på forhånd er blevet bedt om at stille, og som politiet har noteret på et spørgeskema. I disse samtaler afviges der således stort set ikke fra den struktur som spørgeskemaerne fastlægger, og politiet undgår konsekvent at forholde sig eller spørge uddybende til de supplerende oplysninger ansøgerne ofte giver med deres svar. Se uddrag 1:

Uddrag 1 (samtale A):

- 1 Pol: har du modtaget bistandshjælp i Danmark
2 Ans: øh da jeg kom ja (.) da jeg kom til Danmark men øh bagefter min
3 mand for fordi han arbejder i () i Danmark (.) øh jeg
4 tager ikke men øh jeg har pro noget problemer med min mand øh
5 f øh i september december måned og jeg har snakket med en
6 sagsbehandler () sagsbehandler og jeg tager fra januar
7 bistandshjælp fordi min mand han .hh bor ikke sammen med mig
8 (1.0)
9 Pol: nå okay (.) jamen øh hvor (.) har du ikke på noget tidspunkt selv
10 modtaget bistandshjælp

Ansøger svarer i l. 2 'ja' til at hun har fået bistandshjælp. Men hun fortæller samtidig historien om hvornår hun har fået det, og hvorfor hun har fået det. Hun fortæller at hun har haft problemer med sin mand, og at hun har fået bistandshjælp efter at hun ikke længere bor sammen med manden. I den offentlige diskurs er udlændinges modtagelse af bistandshjælp ikke positivt valoriseret, men ses som et udtryk for dovenhed og 'nasser-mentalitet'. Det kan være sådanne opfattelser ansøgeren manøvrerer i forhold til når hun i l. 2-8 uddyber hvorfor hun har modtaget bistandshjælp; ansøgerens uddybning af svaret kan ses som hendes måde at imødegå at blive positioneret negativt på. Samtidig kan det overvejes om ansøgeren med redegørelsen inviterer politiet ind i et fortroligt univers, det kan endda overvejes om hendes redegørelse eftersøger en empatireaktion fra politiet. Med sin respons i l. 9-10 forbigår politiet imidlertid den del af ansøgerens svar der ikke direkte svarer på om ansøgeren har eller ikke har fået bistandshjælp. Oplysningerne om det problematiske forhold til ægtemanden responderer politiet ikke på, og den intimitetsinvitation ansøgeren har givet, modtages ikke af politiet. "Rapport" konstrueres derfor ikke som en følelse mellem de to.

Som det vil fremgå af uddrag 2 opfører politiet sig anderledes i de samtaler hvor ansøgeren består sproget. Forud for uddrag 2 har ansøgeren lige bekræftet at hun har været udrejst fra Danmark i en periode, og politiet fortsætter:

Uddrag 2 (samtale B):

- 1 Pol: hvor var du henne
2 Ans: øh i i Libanon
3 Pol: du var i Libanon.
4 Ans: ja [fordi] jeg har et problemer med min mand (1.0) vi er skæn
5 Pol: [okay]
6 (0.7)
7 Pol: havde I lidt ægteskabelige problemer
8 Ans: ja:
9 Pol: men så fandt I ud af det igen
10 Ans: ja
11 Pol: ja
12 Ans: () igen
13 (3.2) ((der skrives på computer))
14 Pol: går det så godt nu
15 (2.8)
16 Pol: går det så godt nu
17 Ans: jo
18 Pol: okay
19 (3.1)
20 Ans: har flere børn nu
21 Pol: du har fået flere børn
22 Ans: ja
23 Pol: ja

Som i uddrag 1 fortæller ansøgeren at hun har haft problemer med sin mand, og også i dette uddrag følger fortællingen som en – uopfordret – forklaring på svaret på det spørgsmål der er stillet, nemlig hvor hun har været henne (rejst henne). I uddrag 2 forbigår politiet imidlertid ikke de tillægsoplysninger ansøgeren med sin redegørelse giver: I l. 7 formulerer politiet ansøgerens information om problemerne med manden, og i l. 9 spørger han til det videre forløb ‘men så fandt I ud af det igen’. Men politiet gør endnu mere: I l. 14 vil han vide hvordan ansøgeren og hendes mand nu har det. I modsætning til det forrige uddrag udviser politiet opmærksomhed mod de mere intime oplysninger ansøger giver, og han involverer sig dermed i ansøgerens fortælling på en helt anden måde. Politiets adfærd i dette uddrag kan i større grad end det forrige ses som “rapport”-konstruerende.

Positivitetskonstruktioner

I alle naturalisationssamtaler skal politiet spørge ansøgeren hvordan ansøgeren selv vurderer at han eller hun klarer sig sprogligt. I samtale B foregår følgende:

Uddrag 3 (samtale B):

- 1 Pol: hvordan synes du så selv du klarer dig med det danske sprog
2 (2.0)
3 Pol: kan du klare dig i alle situationer (.) sådan (.) uden at du skal
4 have tolk med
5 (1.5)
6 Ans: em
7 Pol: hvis du nu skal besøge din læge eller [hospitalet] eller tandlæge
8 Ans: [nej nej]
9 Pol: [()]

- 10 Ans: [nej] kun mig ja
 11 Pol: kan du klare det selv
 12 Ans: ja

I l. 1 stiller politiet et åbent spørgsmål, og efter spørgsmålet opstår en pause. Pausen kan ses som en indikation på et problem af en eller anden art, og med politiets reformulering af spørgsmålet i l. 3-4 behandler politiet tilsyneladende pausen som et udtryk for at ansøgeren har et problem med at forstå det spørgsmål der blev stillet i l. 1. Reformuleringen er konstrueret sådan at den har et kandidatsvar indbygget i sig: I stedet for at ansøgeren som i l. 1 bliver bedt om at give en generel redegørelse for hvordan hun selv vurderer hun klarer sig på dansk, skal ansøgeren nu blot be- eller afkræfte om hun kan klare sig i alle situationer. Politiet gør med reformuleringen spørgsmålet lettere at besvare. Men politiet gør også noget andet. Det kandidatsvar politiet indbygger i spørgsmålet i l. 3-4, kan betragtes som hans bedste bud på ansøgerens svar: Politiets bedste bud er at ansøgeren kan klare sig i alle situationer uden at skulle have tolk med. Hermed positionerer politiet ansøgeren positivt, han konstruerer et billede af ansøgeren som en der klarer sig godt med det danske sprog.

Politiets konstruktioner af ansøger i samtale A er generelt mindre positive end politiets konstruktioner i samtale B. Det vil jeg forsøge at eksemplificere med et sidste eksempel.

Politiet skal undersøge om ansøgerne har været straffede. I de 24 samtaler jeg har optaget spørges der til dette på forskellige måder. I den ene af de to byer hvor jeg har indsamlet mine data, spørges der typisk på følgende måde: 'er du kendt i kriminalregisteret'. Dette spørgsmål giver ofte anledning til en lang række reparerende og afklarende sekvenser, således også i uddrag 4 fra samtale A:

Uddrag 4 (samtale A):

- 1 (11.0)
 2 Pol: er du kendt i kriminalregisteret
 3 (0.7)
 4 Ans: hvad siger du
 5 Pol: er du kendt i kriminalregisteret (.) ((tydeligere udtale)) har du lavet noget ulovligt i Danmark
 6 (0.5)
 7 Ans: øh ja i skole
 8 (.)
 9 Pol: ja
 10 Ans: ja (.) selvfølgelig
 11 (3.2)
 12 Pol: ved du hvad jeg spørger om
 13 (1.0)
 14 Ans: ve hvad
 15 Pol: ved du hvad jeg spørger om
 16 (1.0)
 17 Ans: spørrom
 18 (0.4)

- 19 Pol: ved du hvad jeg spørger dig om ((tydelig udtale af ved og spørger))
 20 (0.9)
 21 Ans: øh (1.3) hvad vil du spørge
 22 Pol: ja hvad va (.) ved du hvad det var jeg lige spurgte dig om lige før
 23 (.)
 24 Ans: ja
 25 Pol: hvad spurgte jeg om
 26 (0.5)
 27 Ans: om øh hvorfor jeg kan .hh hvorfor jeg vil spørge søge om dansk
 28 statsborger
 29 Pol: nej (.) om du havde la om du var kendt i kriminalregisteret (.) om
 30 du havde lavet noget ulovligt
 31 Ans: nå okay nej
 32 (0.4)
 33 Pol: okay
 34 (0.4)
 35 Ans: he (0.5) jeg måske øh .hh du snakker for (1.4) kan du lige prøve at
 36 rette fordi jeg har tørklædet mig jeg (.) måske jeg forstår ikke
 37 eller sådan noget
 38 (2.7)
 39 Ans: nej jeg laver ikke kriminel
 40 (1.8)
 41 Ans: jeg er meget god
 42 (1.9)
 43 Pol: jeg går lige ind og kigger
 44 (0.4)
 45 Ans: ja
 46 (1.9)
 47 Pol: har du nogen fritidsinteresser i dagligdagen

Fra l. 2 til l. 30 foregår en masse reparaturarbejde, og først i l. 31 giver ansøger det svar på spørgsmålet som accepteres af politiet. Reparatuarbejdet kan kommenteres i flere henseender, men jeg vil her nøjes med at pege på et af de problemer der forårsager den lange række af reparaturer. Ansøger og politi synes ikke at være på samme handlingsmæssige spor: Mens politiet insisterer på at ansøgeren skal forholde sig til betydningen af det spørgsmål hun har stillet (om ansøgeren ved hvad det betyder at være kendt i et kriminalregister), så forsøger ansøgeren at svare på det spørgsmål, der er stillet (om hun er kendt i kriminalregisteret).

Da sekvensen endelig når sin afslutning med ansøgerens svar i l. 31 og politiets accept af svaret i l. 33, viser det sig at de mange reparerende handlinger tilsyneladende har berørt ansøgeren og derfor kræver omtale. I l. 35-37 udtrykker ansøger således en mulig forklaring på den problematiske sekvens. Med forklaringen places årsagen til problemet ikke ved ansøgerens evner til at tale og forstå dansk, men ved hendes manglende mulighed for at høre det der bliver sagt fordi hun har tørklæde på. Politiet kommenterer ikke denne redegørelse, og i l. 38 følger således en pause på 2.7 sekunder. Ansøgers konstruktion af sig selv som en der ikke har problemer med det danske sprog, bekræftes ikke af politiet. Den manglende opmærksomhed og den manglende opbakning af ansøgers selv-konstruktion er ikke befordrende for etableringen af "rapport". I l. 39 tager ansøger igen ordet og understreger det svar de allerede én gang er nået frem til 'nej jeg laver ikke kriminel', og hun tilføjer i l. 41 efter en pause 'jeg er meget god'. Med denne evaluering foretager

ansøger en tydeligt positiv selv-konstruktion, men denne konstruktion bakkes ikke op af politiet, den følges blot af en pause. Ansøgeren efterlades i et vakuum med sin positivitet. Min påstand er altså at der ikke etableres nogen særlig grad af “rapport” i denne del af samtalen.

Konklusion

Jeg konkluderer i min afhandling at der er en systematisk sammenhæng mellem naturalisationssamtalers udfald og den følelsesmæssige relation der opstår mellem ansøger og politi. Som det gælder for de samtaler jeg har præsenteret i denne artikel, opstår der i højere grad en følelsesmæssig tilknytning mellem ansøger og politi i de samtaler hvor politiet vurderer at ansøgeren består sprogkravet. Jeg konkluderer også i min afhandling at det i høj grad er politiets sproglige adfærd der er afgørende for om den følelsesmæssige tilknytning opstår. Det er i sagens natur et problem. Det betyder at ansøgerne ikke gives lige mulighed for at bestå sprogkravet, og det betyder at det er tvivlsomt om det overhovedet er ansøgernes dansksproglige performance der testes.

Jeg vil mene at det er et uomgængeligt faktum at følelsesmæssige relationer opstår når mennesker samtaler. Relationerne opstår ikke kun i de samtaler jeg har beskæftiget mig med i denne artikel, men også i de samtaler der indgår i det sprogkrav der i dag gælder i forbindelse med opnåelse af dansk statsborgerskab. I dag opfyldes sprogkravet ved at ansøgeren har bestået Prøve i Dansk 3 eller en række andre prøver der er bestemt nærmere i det gældende naturalisationscirkulære. Det er således fagkyndige inden for disciplinen dansk som andetsprog der vurderer ansøgerens mundtlige sprogfærdighed. På trods af at disse testere i modsætning til politiet er kvalificeret til at vurdere sprogspecifikke forhold ved ansøgerens sprog, så mener jeg ikke at testerne – på lige fod med alle andre samtalende – er fritaget fra at reagere følelsesmæssigt. Den udfordring der opstår med anerkendelsen af at samtalende ikke til alle tider har absolut kontrol over og bevidsthed om deres følelsesmæssige reaktioner, gælder for alle mundtlige sprogfærdighedsinterview. Mit forslag er at udfordringen bør mødes af et forsøg på at gøre testere opmærksomme på hvilke forhold de selv er med til at konstruere på samtalers mikro-niveau, bl.a. de relationer der opstår. Dette kan gøres ved at konfrontere testere med uddrag fra og analyser af samtaledata – præcis som jeg har søgt at gøre det i denne artikel.

Litteratur

- Cirkulære om dansk indfødsret ved naturalisation*, nr. 90 af 16. juni 1999.
- Fogtmann, Christina (2007): *Samtaler med politiet. Interaktionsanalytiske studier af sprogtæstning i danske naturalisationssamtaler*. Ph.d.-afhandling (indleveret ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet). København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, 2007.